

УДК 811.133

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.4.28>

Наталія ЯРОШКО-КУШНІР

кандидат філологічних наук, доцент кафедри французької та іспанської філології,
Львівський національний університет імені Івана Франка, natalia.yaroshko@lnu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-0773-2362

РОЛЬ СТИЛІСТИЧНИХ ФІГУР В КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ТА ТЕКСТОВОМУ УВИРАЗНЕННІ СТАНОВИЩА ГЛУХОЇ ЛЮДИНИ В СУСПІЛЬСТВІ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ ІЗАБЕЛЬ ГІЙОН «ГЛУХИХ ПОГАНО ЧУЮТЬ?»)

Труднощі комунікації повсякчас виникають у суспільстві, але вони можуть загострюватися, коли йдеться про спілкування зі спільнотами, які мають відмінності з огляду на фізичні, психологічні, культурні особливості. У цій статті йтиметься про осмислення місця спільноти людей із вадами слуху у сучасному франкомовному дискурсі на прикладі праці Ізабель Гійон «Глухих погано чувають?», якій передували автобіографічні романи Віктора Аббу «Ключ до світу» та Еммануель Лаборі «Крик чайки». Тут подано огляд ключових дослідницьких праць з антропології, соціології, літературознавства, лінгвістики (М. Да Сільвейра Шміц, А. Мінгі, Д. Пуар'є К. Кюксака, Ф. Армстронг), які зосереджуються на проблемах становлення й спілкування людей з глухотою. У статті проаналізовано стилістичні засоби, які використовуються для зображення та увиразнення становища глухої людини у сучасному французькому суспільстві. Виявлено, що чільне місце серед них належить метафорі. Опіраючись на наукові методи Дж. Лакоффа, М. Джонсона, М. Блека, Б. Пуделко було встановлено, що метафора дозволяє будувати та структурувати такі концепти як «Життя глухої людини – Боротьба / Війна» та «Маргіналізація глухої людини», вказуючи агента дії, саму дію, об'єкт / інструмент дії, обставин дії. Окрім цього у проаналізованому тексті виявлено метафоричні ланцюжки, які реалізують всі компоненти зазначених концептів у мікроконтексті. З метою експресивного увиразнення теми маргіналізації спільноти глухих у суспільстві авторка використовує гру слів на основі паронімії та полісемії, а також оксюморон. Зауважимо, що на відміну від метафори, яка є іконічною за своєю природою як і мова жестів, вони базуються насамперед на протиставленні фонетичної форми та семантики. Саме тому, на нашу думку, метафора є домінантною у свідченнях глухих людей, тоді як інші стилістичні фігури зустрічаються виключно у мовленні авторки, яка чує.

Ключові слова: концепт, глухота, стилістична фігура, метафора, порівняння, гра слів.

Nataliia Yaroshko-Kushnir. THE ROLE OF STYLISTIC FIGURES IN CONCEPTUALISING AND TEXT HIGHLIGHTING THE POSITION OF A DEAF PERSON IN SOCIETY (BASED ON THE BOOK BY ISABELLE GUYON "DO WE HEAR THE DEAF POORLY?")

Communication difficulties constantly arise in society, but they can become more pronounced when it comes to interacting with communities that differ in terms of physical, psychological, and cultural characteristics. This article will discuss the understanding of the place of the community of people with hearing impairments in contemporary Francophone discourse, using Isabelle Guyon's work «Do we hear the Deaf poorly?», which was preceded by the autobiographical novels by Victor Abbou «The Key to the World» and Emmanuelle Laborit «The Cry of the Seagull». It provides an overview of key research works in anthropology, sociology, literary studies, and linguistics (M. Da Silveira Schmitz, A. Minguy, D. Poirier, C. Cuxac, F. Armstrong) which focus on the issues of development and communication of people with deafness. The article analyses the stylistic devices used to depict and emphasise the situation of a deaf person in contemporary French society. It has been found that a prominent place among them belongs to the metaphor. According to the scientific methods of G. Lakoff, M. Johnson, M. Black, and B. Pudelko, it was established that metaphor allows the construction and structuring of concepts such as «The life of a deaf person – Struggle / War» and «Marginalisation of a deaf person», indicating the agent of action, the action itself, the object / instrument of action, and the circumstances of action. In addition, metaphorical chains were identified in the analysed text, which implement all components of these concepts in the microcontext. To expressively highlight the issue of the marginalisation of the deaf community in society, the author uses wordplay based on paronymy and polysemy, as well as oxymoron. It should be noted that, unlike metaphor, which is iconic in nature like sign language, those figures of speech are primarily based on the contrast between phonetic form and semantics. Therefore, in our opinion, metaphor is dominant in the messages of deaf people, while other stylistic figures occur exclusively in the speech of the author who can hear.

Key words: concept, deafness, figure of speech, metaphor, simile, word play.

Постановка проблеми. Труднощі комунікації, а відтак і взаєморозуміння та взаємного прийняття, повсякчас виникають у суспільстві. Вони можуть особливо загострюватися, коли йдеться про спілкування зі

спільнотами, які мають відмінності з огляду на фізичні, психологічні, культурні особливості. У цій статті йтиметься про відображення місця спільноти людей із вадами слуху у суспільстві загалом на основі праці

Ізабель Гійон «Глухих погано чують?» [9]. Авторка є спеціалістом з лінгвістики мови жестів в університеті Сорбонни та викладачем французької жестової мови у ліцеях Франції. Поштовхом до її професійних зацікавлень стало знайомство з Міжнародним візуальним театром (IVT), який став одним з основних культурних оплотів спільноти глухих Парижа. У своїй книзі «Глухих погано чують?» Ізабель Гійон збила свідчення глухих учнів про труднощі, або неможливість здобуття освіти та подальшої професійної самореалізації (подані скановані копії їхніх рукописів та їхня розшифровка), особисті міркування авторки щодо суспільної нерівності учнів з вадами слуху, тексти звернень та петицій Асоціації батьків учнів щодо захисту прав дітей із вадами слуху, витяги з міністерських постанов, які засвідчують маргіналізацію цієї групи учнів, витяги з лекцій відомих французьких дослідників питання глухих (наприклад Крістіана Кюксака), копії протоколів зустрічей з представниками Міністерства освіти Франції щодо покращення умов навчання учнів з глухотою та легалізації використання мови жестів у навчальному процесі і т. ін. Таким чином, книга Ізабель Гійон має гібридну природу, колажний характер, який не дозволяє точно визначити жанр праці. Однак, така риса як документальність проходить червоною ниткою через увесь текст книги і засвідчує автентичність інформації, яка у ній подана. З огляду на це, напрацювання авторки є доволі оригінальним, адже попередні спроби висвітлення цієї тематики у сучасній французькій літературі мали автобіографічний (роман Віктора Аббу «Ключ до світу» (2017) [5]), або художньо-автобіографічний характер (роман Еммануель Лаборі «Крик чайки» (1993) [10]).

Роман Віктора Аббу «Ключ до світу» документує найважливіші віхи розвитку культури спільноти глухих у Франції другої половини ХХ століття та подає їх крізь призму особистого досвіду, переживань та міркувань. Виникає цікавий симбіоз фактичного матеріалу й образного метафоричного, ідіоматичного представлення світогляду глухої людини у суспільстві, яке не пристосоване до її потреб. За допомогою метафори Віктор Аббу розробляє важливі концепти культури глухих, а саме: концепт мови жестів (у аспектах комунікації та пізнання), обмеженості (у аспектах доступу до освіти, спілкування, визнання), боротьби (за рівноправність) [5].

Автобіографічний роман Еммануель Лаборі «Крик чайки» («Le cri de la mouette»), відзначений літературною премією Prix

Vérité (1994), також є непересічним прикладом дискурсу глухих. У ньому авторка, яка також є перекладачем мови жестів та директоркою Міжнародного візуального театру у Парижі, в образній формі передає концептуальну картину світу глухих, окреслює суспільні виклики, з якими вони стикаються на різних життєвих етапах, ділиться своїми переживаннями та переконаннями з широкою читацькою аудиторією.

Цікаво, що першим пунктом перетину для всіх трьох авторів є Міжнародний візуальний театр у Парижі. Він став платформою для спілкування через жест, міміку, рух, *тілесну образність*. По-друге, усі троє авторів у тексті своїх творів часто вдаються до метафори як засобу *вербально-сміслової образності*.

Аналіз останніх досліджень. Наше дослідження теми презентації та структурування мовно-концептуальної картини світу глухих через метафору викладено у кількох попередніх статтях та тезах доповідей, а саме: «Структура метафори «ЛЮДИНА ІЗ ВАДАМИ СЛУХУ – ЧАЙКА» у романі Еммануель Лаборі «Крик чайки» [4], «Орієнтаційна метафора на позначення концепта «Глухота» у романі Еммануель Лаборі «Крик чайки» [3], «Аналіз метафор на позначення концепту «Глухота» за методом Дж. Лакоффа і М. Джонсона (на матеріалі роману «Крик чайки» Еммануель Лаборі)» [2].

У цій статті, як і в попередніх напрацюваннях, ми опираємося на теоретичну базу лінгвістичних та філософських досліджень метафори Дж. Лакоффа, М. Джонсона, М. Блека, Б. Пуделко, Д. Лерро, Ж. Берніко та інших, які застосовували аналітичну парадигму «об'єкт ↔ засіб метафоризації» для окреслення її внутрішньої структури, а також антропологічний та культурологічний підхід для пояснення природи та умов виникнення метафори залежно від досвіду мовної спільноти.

Джерелами вивчення унікальності історичного, культурного, психологічного, інституційного досвіду спільноти глухих Франції стали зокрема такі праці: дисертаційне дослідження Маріани Да Сільвейра Шміц «Вплив театрального навчання на вивчення французької жестової мови та становлення ідентичності глухої людини» [8]; твір-маніфест Андре Мінгі «Пробудження глухих у Франції» [12], у якому зібрані свідчення багатьох його сучасників, які описують проблеми їхнього особистісного становлення через глухоту; соціологічно-антропологічні дослідження Дафне Пуар'є [13] щодо специфіки ідентичності та культури спільноти глухих

та позиціонування їхньої «інакшості» у суспільстві; лінгвістичні дослідження Крістіана Кюксака [7], які розкривають природу та механізми іконічності жестової мови, особливості її синтаксису, норму та варіативність, семіологічні моделі; стаття Фелісите Армстронг [6], яка висвітлює освітні проблеми глухих учнів, які страждають від ізоляції, стереотипів щодо неповносправності та «інакшості».

Метою статті є показати особливості світосприйняття глухих на основі аналізу образності їхнього мовлення (метафор, каламбурів, порівнянь, епітетів), або мовлення спеціалістів, які з ними безпосередньо працюють, та співставити отримані результати з об'єктивними умовами, які визначають статус осіб з глухотою у сучасному французькому суспільстві.

Методи дослідження. Емпіричний матеріал для аналізу (цитати з тексту) були зібрані за допомогою методу суцільної вибірки. Опрацювання теоретичного матеріалу було здійснене за допомогою методів аналізу, синтезу та узагальнення. Для інтерпретації прикладів із тексту було використано класичні стилістичні підходи (для виокремлення стилістичних фігур), а також елементи когнітивної лінгвістики (для опису концептів та їхніх структур) та психолінгвістики.

Виклад основного матеріалу. Працюючи перекладачем французької мови жестів, Ізабель Гійон слушно зауважує, що «мова жестів дає можливість побачити текст у образах. З огляду на це, вона особливо ефективна за наявності стилістичних фігур, що їх використовують автори, як, наприклад, метафори, які самі по собі є образами» [9, р. 62] (*переклад тут і надалі – Н. С. Ярошко-Кушнір*). Таким чином, стилістичні фігури стають не тільки засобом вираження мовлення, а радше інструментом передання змісту, понять, цінностей, притаманних досвіду спільноти глухих.

Найпоширенішою стилістичною фігурою, яку Ізабель Гійон застосовує у своєму творі є метафора та метафоричні ланцюжки. Попри те, що метафора є стилістичною фігурою аналогічного типу, вона здатна формувати словесні концепти з невербального знання. Фактично метафора дозволяє проникнути у світогляд людей з глухотою, адже згідно з твердженням Дж. Лакоффа та М. Джонсона «оскільки комунікація заснована на тій самій концептуальній системі, за допомогою якої ми думаємо та діємо, мова стає важливим джерелом свідчень про те, якою є ця система» [11, р. 454].

Концепт «*Життя глухої людини – Боротьба / Війна*» займає центральне місце у книзі «Глухих погано чують?», зважаючи на найбільшу кількість зафіксованих метафор для його представлення. Вони охоплюють широку морфологічну парадигму (іменники (а), дієслова та віддієслівні форми (б), прикметники (в), прислівники (г)), а також окреслюють взаємозв'язки між конститuentами цього концепта. Розглянемо деякі приклади:

а) «Je me suis liée d'amitié avec de nombreux Sourds [...] qui m'ont fait entrevoir à quel point leur scolarité ressemblait à un parcours de combattant» [9, р. 13]; «Dans ces combats, l'IVT a été et est souvent le fer de lance» [9, р. 112]; «les Sourds sont, inexorablement, les sacrifiés de notre éducation» [9, р. 146];

б) «Les Sourds se battent, d'autre part, pour obtenir le droit de vote» [9, р. 44]; «Le LPC est brandi comme une solution miracle par les tenants de l'oralisme [...] poussant les Sourds à utiliser la parole à la place de LSF. [...] Il est considéré comme un alibi pour occulter le rôle essentiel de la langue des signes» [9, р. 74]; «certains Sourds reprochent à d'autres de «pactiser avec l'ennemi» s'ils fréquentent des Entendants» [9, р. 116];

в) «Après un combat acharné et répété auprès de diverses instances il a été obtenu que les interprètes aient le droit de traduire en langue des signes» [9, р. 128];

г) «Souria est seule, sourde, face à tous ces Entendants» [9, р. 143].

Таким чином, життя глухої людини – це шлях *бійця / воїна*, протягом, якого вона повинна *битися* за свої права, а не укладати *мир з ворогом*, тобто людиною зі слухом. У цій *запеклій боротьбі віч-на-віч* з тиском та нерозумінням суспільства, глухі звертаються до своїх інституцій (Міжнародний візуальний театр), які стають їхньою *зброєю / списом*. Багато глухих стають *жертвами* боротьби з послідовниками усного навчання. Словесні методи, які вони *націлюють* на глухих, становлять для них *алібі* для заборони мови жестів.

Повнота структури концепта «*Життя глухої людини – Боротьба / Війна*» забезпечується метафоричною реалізацією *агента дії*, *самої дії*, *об'єкта / інструмента дії*, *обставин дії*. Певна річ, це можна прослідкувати на основі метафоричної вибірки із цілого тексту. Однак, трапляються випадки метафоричних ланцюжків, де невеликий уривок тексту вміщає метафори, що реалізують структуру цього концепта в мініатюрі, наприклад:

«Les Sourds se sont battus et se battent encore. Au fil des années et depuis le début, ils se battent pour leurs droits [...] Dans ces combats, l'IVT a été et est souvent le fer de lance et en son sein, Emmanuelle Laborit a joué un rôle très important dans la médiatisation de ce combat» [9, p. 112]. У цьому мікроконтексті присутня метафоризація дії («se battre» – битися, боротися), інструмента («fer de lance» – вістря списа), обставин («combat» – бій).

Широке представлення має також концепт «Маргіналізація глухої людини», для розкриття якого використовуються різні засоби (або основи) метафоризації, що не мають гомогенного характеру, як у попередньому випадку, наприклад:

а) «Elle est coupée du monde» [9, p. 24] («відрізаний від світу»); б) «Je suis une autre planète froid et isolé» [9, p. 30] («той, що перебуває на іншій холодній планеті»); в) «Je suis contre l'intégration car je vais être noyée [...] de la maternelle jusqu'à la fin du collège: j'étais noyé, c'était terrible» [9, p. 105] («той, що тоне, захлинається»); г) «Dans les classes d'Entendants à effectifs de plus en plus nombreux, dans lesquels ils se sentent perdus» [9, p. 122] («загублений»); д) «les adultes sourds sont invisibles» [9, p. 88] («невидимий»); е) «elle s'est sentie tellement rejetée qu'elle a fini par abandonner [...] après avoir lutté pendant plusieurs mois» [9, p. 93] («відкинутий»).

Таким чином, «Маргіналізація глухої людини» – це втрата фізичного зв'язку, координат та ресурсів для існування, відкинення на велику відстань, невидимість. При цьому, всі засоби (основи) метафоризації мають чітку негативну домінують їхньої семантики. Структура цього концепта обмежується визначенням характеристики стану, тому морфологічно тут домінують прикметники та віддієслівні прикметники.

Наступною стилістичною фігурою аналогічного типу, яку Ізабель Гійон застосовує у своєму творі є порівняння. Частота його використання є у рази меншою, однак, мета залишається тією ж, що й у метафори – відобразити суспільні виклики, які постають перед спільнотою глухих. З одного боку, в наведених прикладах авторка викриває поширений суспільний стереотип, коли глухота корелює з поняттям ментальної хвороби (приклад а: «глухий – дурень, debil, idiot»), або неповноправності (приклад б: «глухий – колонізований індіанець, чорний»). Таким чином, ідентичність глухої людини зазнає суспільної стигми. З іншого боку, дискримінація проявляється також у тому, що

суспільство відмовляється адаптуватися до потреб глухих, висувуючи їм вимоги, яких завідомо неможливо дотриматися (приклад в: «вимоги екзаменів для глухих учнів – вимоги стрибати з жердиною для людини з інвалідністю»).

а) «Dans le cas le plus courant, un sourd-muet vivait dans son village, isolé des autres Sourds, faisait partie de la vie communautaire, mais au même titre que les fous, les débiles, les idiots du village» [9, p. 40]; б) «Comme tous les groupes opprimés: Indiens par les Européens arrivant en Amérique, Noirs par les Blancs, peuples colonisés par les colons, les Sourds ont été les victimes de meurtrissures trop profondes et trop récentes pour être oubliées» [9, p. 63]; в) «on confronte sans cesse les élèves sourds à leur handicap, qui est le rapport à la langue. Tout se passe un peu comme si on demandait à un handicapé physique qu'il saute à la perche dans chacune des disciplines au passage du baccalauréat!» [9, p. 37].

У праці «Глухих погано чують?» присутні також стилістичні фігури гри слів на основі паронімії (подібність фонетичної форми) та полісемії (багатозначності). Вони роблять експресивнішим представлення теми маргіналізації спільноти глухих у суспільстві. Згідно з текстом ці стилістичні фігури характерні мовленню оповідача, тобто авторки, яка чує, розмовляє та перекладає мову жестів, і не належать до свідчень представників спільноти глухих. На нашу думку, це цілком закономірно, адже гра слів, заснована на звуковій подібності, недоступна людям без слуху («Le mot, cet objet étrange et étranger pour beaucoup d'élèves sourds» [9, p. 67] = «Слово – чудернацька та чужинська річ для багатьох глухих учнів»).

Гра слів на основі полісемії також не є настільки іконічною, як метафора, і реалізується передусім через семантичний дисонанс, неузгодженість із мікроконтекстом: а) «Eux qui n'ont jamais eu la parole auparavant, éprouvent la nécessité, lorsqu'ils la prennent, de témoigner, de crier leur souffrance» [9, p. 64] («Ті [глухі], кому колись ніколи не давали слова, відчувають потребу свідчити, прокричати про своє страждання») – вираз «надавати слово» вжитий каламбурно, адже у випадку глухих людей, навіть за умови врахування їхньої думки, можливість висловитися вербально відсутня; б) «Le mot, ce Graal précieux, qui contient toutes les significations possibles [...] tant ces sacrés mots leur échappent» [9, p. 77] («Слово, святий Грааль, який містить усі на світі значення [...], але слова від них [глухих] тікають, хай йому

грець») – контекст поєднує згадку християнської святині (Грааль) зі словом «sacré», яке є двозначним, і може означати як «священний», так і іронічне «хай йому грець». Оскільки вербальна мова, попри свою величезну цінність, недоступна глухим, то в контексті реалізується саме друге значення слова «sacré».

Експресивність тексту забезпечується також стилістичною фігурою екстремального протиставлення – оксюмороном, який «полягає в навмисному конфлікті ядерних значень поєднаних слів» [1, р. 510]. Покликання автора на референтне видання «Soigner la surdité et faire taire les Sourds» [9, р. 139] («Лікувати глухоту і змусити глухих замовкнути») зроблена для того, щоб показати, що визнання соціальної несправедливості щодо спільноти глухих набуває широкого резонансу.

Висновки. У підсумку можна стверджувати, що комплексна праця Ізабель Гійон «Глухих погано чують?» відображає широкий спектр проблем, з якими сьогодні стикається спільнота глухих у французькому суспільстві. За допомогою метафори, порівняння, різних типів гри слів, оксюморона вона окреслює зокрема такі концепти як «Життя глухої людини – Боротьба / Війна» та «Маргіналізація глухої людини». Можна стверджувати, що концепт «Життя глухої людини – Боротьба / Війна» є найкраще розробленим у тексті з огляду на його розгалужену структуру. Окрім цього, згадані стилістичні засоби роблять текст образним, експресивним та виразним, привертаючи увагу читача до нагальності проблем соціальної нерівності, потреби адаптації, гуманності та толерантності.

Література:

1. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
2. Ярошко-Кушнір Н. С. Аналіз метафор на позначення концепту «Глухота» за методом Дж. Лакоффа і М. Джонсона (на матеріалі роману «Крик чайки» Еммануель Лаборі). *Традиції і сучасність романістики: 125 років кафедри французької філології*: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції, 10-11 листопада 2022. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. С. 139–141.
3. Ярошко-Кушнір Н. С. Орієнтаційна метафора на позначення концепта «Глухота» у романі Еммануель Лаборі «Крик чайки». *Нова філологія*. 2022. Вип. 85. С. 324–329.
4. Ярошко-Кушнір Н. С. Структура метафори «ЛЮДИНА ІЗ ВАДАМИ СЛУХУ – ЧАЙКА» у романі Еммануель Лаборі «Крик чайки». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. Вип. 54. Т. 2. С. 206–211.
5. Abbou V. Une clé sur le monde. Aubière: Eyes Éditions, 2017. 236 p.
6. Armstrong F. Pupil or 'Patient': difference, disability and education in France. *The Social Model of Disability: Europe and the Majority World*. 2005. Leeds: The Disability Press. P. 49–64.
7. Cuxac C. Iconicité des langues des signes. *Faits de langues. Motivation et iconicité*. 1993. P. 47–56. URL: https://www.persee.fr/doc/flang_1244-5460_1993_num_1_1_1034 (дата звернення: 10.11.2025).
8. Da Silveira Schmitz M. Les contributions de l'apprentissage du théâtre à l'acquisition de la langue des signes française et à la construction de l'identité sourde: thèse de doctorat, discipline «Sciences de l'éducation»: ED 485 Université Lumière Lyon 2. Lyon, 2016. 255 p.
9. Guyon I. Les sourds sont-ils mal entendus? Paris: L'Harmattan, 2016. 153 p.
10. Laborit E. Cri de la mouette. Paris: Robert Laffont, 1994. 218 p.
11. Lakoff G., Johnson M. Conceptual metaphor in everyday language. *The Journal of Philosophy*. 1980. Vol. 77. Issue 8. P. 453–486.
12. Minguy A. Le réveil sourd en France. Pour une perspective bilingue. Paris: l'Harmattan, 2009. 332 p. URL: <https://liseuse.harmattan.fr/9782296078987> (дата звернення: 10.11.2025).
13. Poirier D. 'J'ai senti que c'était mon monde', expression des dimensions identitaire et normative des langues des signes. *Anthropologie et Sociétés*. 2012. Vol. 36. №3. P.171–188.

Дата надходження статті: 17.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025